

Gələcəkdən gəlmiş adam

1953-cü ildə Buenos Ayresdə Nazim Hikmətin şeirlər kitabını nəşrə hazırlayan argentinalı həmkarları giriş sözündə yazırdılar: “Dante İntibah dövründə yeniliyə can atan gənc İtaliya üçün kim idisə, müasir türk dili və ədəbiyyatı üçün də Nazim Hikmət odur”. Daha sonra görkəmli çex şairi İrji Taufer bu fikrə istinadən qeyd edirdi: “Təkcə türk dili və ədəbiyyatı üçün mü? Əlbəttə, yox. Nazim Hikmət, eyni zamanda, öz zəngin yaradıcılığı ilə bəşər sivilizasiyasına misilsiz töhfələr vermiş bir sənətkardır. Onun əsərləri dünya xalqlarının dillərinə çevrilmiş və geniş oxucu kütləsinin rəğbətini qazanmışdır”. Təsədüfi deyildir ki, şairin anadan olmasının 100 ildiyi münasibətilə 2002-ci il YUNESKO tərəfindən bütün dünyada Nazim Hikmət ili kimi qeyd edilmişdir. Amma çox təəssüf ki, son dərəcə xoşbəxt bir ədəbi tale yaşamasına rəğmən, Nazim Hikmət həm də son dərəcə məşəqqətli həyat yolu keçmişdir. 1957-ci ildə onun 55 yaşı tamam olanda, müxtəlif məhkəmə proseslərində haqqında çıxarılan hökmlər də elə bu qədər idi. Nazim Hikmət bu 55 ilin nə az, nə çox, düz 17 ilini dəmir barmaqlıqlar arxasında keçirmişdir. Bir saniyənin belə azadlığını hər şeydən üstün tutan insan üçün bunun nə demək olduğunu təsəvvür etmək o qədər də çətin deyil.

Nazim Hikmət sonu görünməyən həsrət və ayrılıqlar şairi idi.

*Məmləkətim, məmləkətim, məmləkətim!
Nə səndə tikilmiş papağım qaldı,
Nə yollarımı ölçmüş ayaqqabım.
Şilə malı - son pencəyim
köhnəldi, düşdü çiynimdən.
Sən indi qalmısan ancaq
saçlarımın ağında,
ürəyimin infarktında.
Alımın qırıqlarındasan, məmləkətim!
Məmləkətim, məmləkətim!*

Nazim Hikmət Türkiyədən ayrıldıqdan sonra ən böyük təsəllini Azərbaycanla bağlılıqda tapır. Onun ilk şeir kitabı - “Günəşi içənlərin türküsü” Bakıda nəşr olunur. Zaman keçdikcə, pyesləri (“Kəllə”, “Bir ölü evi”, “Yusif və Züleyxa”, “Hər şeyə rəğmən” və s.) səhnələrimizdə oynanılır, ssenariləri əsasında Əjdər İbrahimov və Ramiz Əsgərov kimi tanınmış rejissorlar film çəkirlər. Bəstəkar Arif Məlikov şairin librettosu əsasında “Məhəbbət əfsanəsi” baletini yazır və bu balet dünyanın bir çox ölkələrində uğurla tamaşaya qoyulur. Nazim Hikmətin yaradıcılığında Azərbaycanla bağlı şeirlərin çoxluğu da (“Otuz il sonra”, “Mikayıl Rəfilinə ağı”, “Neftə doğru”, “Bayramoğlu”, “Xəzər dənizi”, “Gecə vaxtı Bakı” və s.) diqqəti cəlb edir.

*Yaşılığın pul-pul, göylüyü azacıq...
Keçdim Xəzər dənizindən
onun ipəkli bir günündə.
Durmuşdu gəminizin önündə
qapı kimi apaçığı.
Hansı dəniz onun kimi qapalı,
Hansı dəniz onun kimi
dənizlərdən xəbərsiz,
hansı dəniz onun kimi tək-tənha...*

Nazim Hikmətdə vətən həsrəti o qədər güclü idi ki, o, özünü hətta doğma Bakıda da tənha hiss edirdi. Baxmayaraq ki, burda çoxlu dostları vardı: Səməd Vurğun, Mikayıl Rəfil, Rəsul Rza, Süleyman Rüstəm, Əkbər Babayev, Toğrul Nərimanbəyov və s.

Nazim Hikmət, Cəfər Cabarlıının məzarı başında çəkdirdiyi hüzn və kədər dolu şəkli istisna olmaqla,

əksər şəkillərində şən və gümrəhdir. Bu şəkillərə baxanda, istər-istəməz, düşünürsən ki, səksən, doxsan, bəlkə də yüz il yaşaya bilərdi. Amma belə olmadı, Nazim az, lap az - 61 il yaşadı, özü demişkən, “sol məməsinin altındakı cəvahir” əhdə xilaf çıxdı və vaxtsız dayandı...

Nazim Hikmət bəşəri şairdir. Onun əsərlərində, istər türk olsun, istər ərəb, istər macar olsun, istər ispan, bütün dünya xalqlarının sevinc və kədəri öz təcəssümünü tapmışdır. 1945-ci il avqust ayının 6-da (Xirosimaya və Naqasikiyə bomba atılan gün) yapon xalqının başına gələn müsibəti, bəlkə də, heç kim Nazim Hikmət kimi təsirli qələmə almamışdır (“Yapon balıqçısı”, “Qız çocuğu”, “Buludlar adam öldürməsin” və s.). Hökman qeyd etmək lazımdır ki, bu sevgi qarşılıqlı olmuşdur: Nazim Hikmət insanları sevdiyi kimi, insanlar da Nazim Hikməti sevmişlər. Məsələn, yapon məktəbliləri onu ölümsüz elan etmiş, hər il yanvar ayının 15-də doğum günü münasibətilə Moskvadakı evinə təbrik məktubu göndərmişlər. Bu ənənə, aradan illər keçməsinə baxmayaraq, bu gün də davam edir.

Nazim Hikmətin son şeirlərindən (“Cənazə mərasimi”, “Yoruldun yükümü çəkməkdən”, “Veraya” və s.) hiss olunur ki, o, ölümün gəldiyindən duyduq düşmüşdür. Bunu Veraya yazdığı şeirdə də açıq-aydın görürük.

*Gəlsənə dedi mənə,
Qalsana dedi mənə,
Gülsənə dedi mənə,
Ölsənə dedi mənə.*

*Gəldim,
Qaldım,
Güldüm,
Öldüm.*

İrji Taufer Nazimin ölümünü belə xatırlayır: “Bu ağır xəbəri eşidən kimi təyyarə ilə Moskvaya uçdum, özümü dəfn mərasiminə çatdırdım. O, tabutun içində də Moskvanın ən gözəl kişisi idi. Qəribədir, ölüm onun rəngini dəyişməmişdi, sanki buna gücü çatmamışdı...”

Aradan illər keçəndən sonra həyat yoldaşı Vera Tulyakova türk şairi Abdulla Qədiri ilə söhbətində deyir: “Nazim Hikmət gələcəkdən gəlmiş bir adam idi və öz şeirləri ilə də bizi gələcəyə hazırlayırdı. O, işini gördü və gələcəyə getdi.”

Səhv etməməyə, 1980-ci il idi. Moskvada - M.Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunda təhsil alan tələbələrimizlə birlikdə, qarlı bir gündə Nazim Hikmətin əbədi uyuduğu “Novo deviçi”dəki qəbrini ziyarət etməyə getdik. Çox təsirləndim və sonralar bir şeir yazdım.

*Ağır-ağır yağır qar,
Fağır-fağır yağır qar;
Yağır İstanbulun küçələri,
Yağır Bursa həbsxanası...*

*İslanır
“Novo deviçi”dəki
qəbirlərin mərmər əyni,
Dikəlin, ustad,
yasdaq kimi,
başımızın altına
qoymaq istəyirəm Türkiyəni...*

Əlbəttə, bu, poetik bir təsəlli idi və düşünürdüm ki, şairin ruhu məhz bu “yastıq”da rahatlıq tapa bilər...